

A felvilágosodás

A **XVII – XVIII. század nagy szellemi mozgalma a felvilágosodás**, mely évszázadokon át tartó fejlődési folyamat eredménye. Kezdetei a XVII. század végére nyúlnak vissza: előbb Németalföldön és Nagy-Britanniában (Locke, Hume, Newton) voltak képviselői, majd Franciaországban (Diderot, Voltaire, Montesquieu), ahol a felvilágosodás kiteljesedett.

Előzményei - a természettudományok és a filozófia fejlődése

A **XVI-XVII. században a természettudományok nagy fejlődésen mentek keresztül**. Több olyan eredmény született, melyek a régi tudományos nézeteket megkérdőjelezték.

A legjelentősebbek: **Kopernikusz – heliocentrikus világgép**

Kepler – bolygómozgások törvényei

Galilei – mechanika tudományának megalapozása (ingaóra)

Newton – általános tömegvonzás törvénye

A tudósok a természet működésére **ésszerű, matematikai nyelven megfogalmazható törvényszerűségeket** állítottak fel.

A **filozófia terén: Francis Bacon – empirizmus** (tapasztalati úton való megismerés) atyja kísérletek, majd azok eredményéből következtetés

módszere az **indukció** – az egyes jelenségekből von le általános követk.)

René Descartes – racionalizmus atyja (ratio – ésszerűség, gondolkodás) a megismerés alapja az ésszerű gondolkodás, melynek a kételkedésből kell kiindulni
egy dolog kétségtelen: maga a gondolkodó ember
(Cogito, ergo sum – Gondolkodom, tehát vagyok.)

módszere a **dedukció** – az általánosból következtet egyes jelenségekre

A felvilágosodás általános jellemzői

1. A felvilágosult gondolkodókat általában **az ész (ratio = ésszerűség, ésszerű gondolkodás) mindenhatóságába vetett hit** vezette.

2. Az ésszerűség alapján **támadják a konzervatív tradíciókat, hagyományos eszméket és az ezeket képviselő szervezeteket** (pl. egyházellenesség, születési előjogok megkérdőjelezése, vallási türelmetlenség és babonák elítélése). Ezek helyébe **reformokat, változtatásokat sürgetnek**.

3. Az **antiklerikalizmus** (egyházellenesség) ugyanakkor **nem társult mindig ateizmussal**. Jellemzőjük inkább a **deizmus (Voltaire)**, mely nem vonja kétségbe Isten, mint a teremtő létét, de a világ fejlődésében nem tulajdonítanak neki szerepet.

4. Nézeteik szerint ahogy a természetet, úgy **a társadalmi jelenségeket is törvények irányítják, melyet emberek alkotnak**. Erre jó példa a **társadalmi szerződés elmélete, mely tulajdonképpen a nép és az uralkodó között megkötött szerződéssel magyarázza az állam kialakulását (John Locke)**.

5. Hittek a nevelés, „a felvilágosítás” erejében: ha az emberek tudják, mi a helyes, aszerint is cselekszenek. Saját korukat az „ész évszázadának” tartották, olyan időszaknak, amikor az emberiség fejlődése nagyot lép előre. Ezt a fejlődést a tudományok fejlődése alapozza meg.

Az angol felvilágosodás képviselői

Angliában már a XVII. században jelentős fordulat zajlott le: a polgári forradalom eredményeként az abszolutizmus megszűnt, helyét az alkotmányos monarchia vette át (1689 – Jognyilatkozat). Az új államforma lehetőséget biztosított a szabadabb gondolkodásra.

Az angol felvilágosodás egyik jeles képviselője John Locke (1632-1704), aki a társadalmi szerződés elméletét fogalmazta meg.

Az elmélet lényege: - minden ember rendelkezik természetes jogokkal (természetjog): ezek közül a legfontosabbak: az élethez, a szabadsághoz, a boldogsághoz és a tulajdonhoz való jog

- ezen jogok biztosítását a nép az államra ruházta: az állam feladata tehát a polgárok élet- és vagyonbiztonságának biztosítása

a jogok ezen átruházását nevezi Locke társadalmi szerződésnek

- ha az állam nem biztosítja e jogokat, a szerződés felbontható, új szerződés válthatja fel

(Locke elmélete szerint ez történt Angliában a polgári forradalom során)

műve: Két értekezés a polgári kormányzatról

Adam Smith: közgazdász, a modern közgazdaságtani gondolkodás egyik atyja, a szabadversenyes gazdaság megfogalmazója

nézetei: - bírálja a merkantilizmust – túl sok benne a szabályozás

- a gazdaságban „a természetes szabadság” híve volt: az állam beavatkozása nem természetes, csak olyan dolgokban tartotta szükségesnek, mint pl. a gyermekmunka korlátozása

- a gazdaságban a kereslet és a kínálat viszonya a meghatározó szabályozó elem: az államnak ezt kell „hagyni érvényesülni” („laissez faire”)

A francia felvilágosodás képviselői

Franciaországban Angliával ellentétben az ideológia előzte meg a forradalmat. A felvilágosodás tulajdonképpen szellemi háttérrel szolgált a polgári forradalom (1789) számára.

Három nagyobb szakaszra bontható a története.

1. szakasz: Voltaire és Montesquieu

Voltaire: a felvilágosodás vezéregyénisége

erős **antiklerikális** beállítottság jellemzi (az egyház kapcsán mondta: „Tiporjátok el a gyalázatost!”)

felfogása azonban a **deizmus**: a vallást és az Isten léteben való hitet nem kérdőjelezi meg

legismertebb műve a Candide

Montesquieu: nevéhez kötődik a **hatalommegosztás elméleti megalapozása**

nézete szerint az államban **három hatalmi ág** különíthető el:

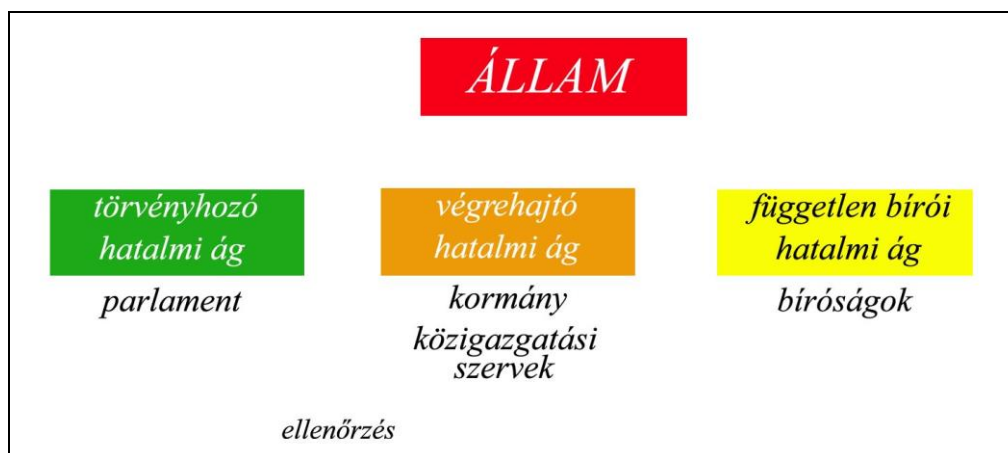
a törvényhozás, a bírászkodás és a végrehajtás

az állam működése akkor demokratikus, ha a három független egymástól

(így pl. az abszolutizmus nem ilyen, mert az uralkodó akarata érvényesül)

ideális államnak az angol alkotmányos monarchiát tekintette

Művei: Perzsa levelek, A törvények szelleméről

2. szakasz: az Enciklopédia szerzői

Az Enciklopédia **28 kötetes kiadvány**, a francia felvilágosodás legnagyobb vállalkozása. A mű **az új, felvilágosult világnézet szemszögéből értelmezte újra a világ, természet, társadalom jelenségeit**, összegezve és népszerűsítve az addigi tudományos eredményeket. A józan ész vezérelte, előítéletekben, hagyományos nézetekben kételkedő világszemléletet hirdetett.

Az *Enciklopédia* első köteteit megtámadta a Sorbonne egyetem és a pápa, **terjesztésüket betiltotta a kormány**. A nagy érdeklődés miatt azonban a további köteteket, ha csonkítva, hamis kiadó és szerkesztő feltüntetésével is, de megjelentették.

Legismertebb **szerkesztői: Denis Diderot és D'Alambert**, akik maguk is írtak szócikkeket a műbe, de az Enciklopédiába írt szócikkeket pl. Voltaire is.

3. szakasz: Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)

külön utat képvisel, sok tekintetben eltér a felvilágosodás más gondolkodóitól

- **nem hitt például a tudományok boldogító hatásában**, sőt, úgy vélte, az eredendően jó embert a civilizáció tette tönkre, **mindenekelőtt a tulajdonviszonyok kialakulása**
- jelszava épp ezért: „Vissza a természethez!”, az ember és a társadalom természetes állapotához (pl. egyenlőség)
- nem tekinti ideális államnak az alkotmányos monarchiát, **nézete szerint minden hatalom forrása a nép (népszuverenitás vagy népfelség elve)**
- az ennek megfelelő államforma, ahol a nép akarata érvényesülhet, a **köztársaság; ezen belül is a közvetlen demokrácia híve**
- **a társadalmi szerződést is másként értelmezi**: Locke nézetével szemben **nem az állam és a közösség szerződése, hanem az egyén és a közösség szerződése**

A felvilágosodás hatása

1. Megteremtette a **máig érvényes demokratikus eszméket** (pl. hatalommegosztás, alapvető emberi jogok, népszuverenitás)

2. Hozzájárult ezek első gyakorlati megvalósulásához, írásba foglalásukhoz:

két alapdokumentum ebben a tekintetben:

1776. az Amerikai Egyesült Államok **Függetlenségi Nyilatkozata**

1789. a francia forradalom alatt született **Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata**

Hatása tükröződik az **Amerikai Egyesült Államok alkotmányában is (1787)**

3. Segítette a tudományok fejlődését, az egyház fennhatósága alóli kikerülésüket

A felvilágosodás eszméinek terjesztésében kiemelkedő szerepe volt 1717-ben Angliából indult **szabadkőműves mozgalomnak**, mely egész Európában elterjedt.

A szabadkőművesek hármas jelszava a „**szabadság – egyenlőség – testvériség**” volt. Feladatuknak a felvilágosodás eszméinek terjesztését, és ezen keresztül a világ megszabadítását a nyomorát okozó tévtanoktól tekintették. **Zárt összejöveteleiken** a társadalom legtávolabb eső csoportjainak képviselői, különböző nemzetiségű és vallású emberek cserélhettek eszmét, akik a **páholyon** (szabadkőműves csoporton) belül teljes egyenlőséget élvezhettek. Szabadkőműves volt a XVIII. század sok neves uralkodója, művésze, tudósa.